

окремих положень частини п'ятої статті 190, пункту 1 частини першої, частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-20#Text> (дата звернення: 30.04.2021).

Ключові слова: кримінальне провадження, рішення, Конституційний Суд України, правові наслідки.

Ключевые слова: уголовное производство, решения, Конституционный Суд Украины, правовые последствия.

Key words: criminal proceeding, decisions, Constitutional Court of Ukraine, legal effects.

АФАНАСЬЄВА МАР'ЯНА ВОЛОДИМИРІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри конституційного права,
доктор юридичних наук, професор*

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ НА ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ ЗА ЗАХИСТОМ

Однією із найважливіших конституційних гарантій забезпечення та захисту прав та свобод особи є закріплення права на судовий захист. Частина перша статті 55 Конституції України містить засадничу норму, яка передбачає право кожного звернутися до суду, а також і до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, якщо його права чи свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод.

Вказана конституційна норма відповідає зобов'язанням України, які виникли, зокрема, у зв'язку з ратифікацією Україною Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (стаття 14), Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (стаття 6), що згідно зі статтею 9 Конституції України є частиною національного законодавства України.

Однак право на судовий захист не є абсолютним. Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях неодноразово наголошував, що «право на суд» та «право на доступ до суду» може бути обмежене. Обмеження можуть бути введені, оскільки це право «за своєю природою потребує з боку держави регулювання, яке може варіюватися у часі та просторі в залежності від потреб та ресурсів суспільства та громадян» (*Goldner проти Сполученого Королівства*). При накладенні обмежень державі дозволяються певні межі розсуду, але будь-яке обмеження не може бути таким, щоб воно зменшувало саму сутність цього права людини.

Однією з підстав для обмеження права на звернення до суду за захистом є використання цього права в цілях, які явно суперечать цілям

звернення до судового органу, тобто не для захисту та відновлення прав та свобод, а для негативного впливу на іншу сторону судового процесу, для перешкоджання належній роботі суду з правильного та своєчасного розгляду і вирішення справ, необґрунтованого перевантаження роботи суду. Така поведінка має ознаки зловживання.

Теоретичні концепції щодо правової конструкції «зловживання правом» не містять однозначного розуміння і є настільки різноманітними, що охоплюють навіть протилежні точки зору. Тому в подальшому виходимо з наукової гіпотези, що зловживання правом розкривається як умисні діяння, що включають в себе такі елементи: «неправомірна мета – правовий засіб – формально правова поведінка – неправомірний результат» [1, с. 155].

Зловживання правом на звернення до суду становить собою такий вид зловживань процесуальним правом, за якого, вся процедура розгляду спору є не виправданою та неефективною [2].

Вичерпного переліку випадків, які вважають зловживанням правом на судовий захист не встановлено ані процесуальними кодексами, ані Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод. Існуюча національна та наднаціональна судова практика містить такі приклади:

- введення суду в оману через подання заяви, яка свідомо ґрунтується на неправдивих фактах (*Affaire Varbanov проти Болгарії*); через фальсифікацію документів, поданих до суду (*Jian проти Румунії*); через свідоме неповідомлення суду про суттєві для розгляду справи обставини (*Al-Nashif проти Болгарії*);

- вживання образливих, погрозових або провокативних формулювань, які виходять за межі допустимої критики в бік суду чи суддів, інших учасників процесу, такі дії свідчать про очевидну неповагу до честі, гідності цих осіб, суперечать основним засадами судочинства (*Ржегак проти Чеської Республіки, Дюрінже та Грандж проти Франції, Велика Палата Верховного Суду у справі № 9901/34/19 від 14 березня 2019 р.*);

- заява до суду є вочевидь сутяжницька, має місце чергове звернення з завідомо безпідставною, явно необґрунтованою заявою, звернення з аналогічними, тотожними заявами, які вже подавалися раніше і були визнані неприйнятними (*М. проти Сполученого Королівства*); подання декількох позовів до одного й того самого відповідача з тим самим предметом та з тих самих підстав (постанова Верховного Суду у справі № 367/5934/17-ц від 02 вересня 2019 р.);

- подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, не є чинним або дія якого закінчилася (вичерпана), подання клопотань (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин (ухвала Верховного Суду у справі № 922/1054/17 від 06 грудня 2018 р.);

- подання заяви, що явно позбавлена реальної мети або яка взагалі не стосується законних об'єктивних інтересів заявника (*Воск проти Німеччини*), подання завідомо безпідставного позову, позову за

відсутності предмета спору або у спорі, який має очевидно штучний характер (постанова Верховного Суду у справі № 757/64933/17-ц від 11 вересня 2019 р.).

Правова система має бути спроможною захистити себе від сутяжників, і саме національні органи мають запровадити ефективний судовий механізм захисту щодо позовів таких осіб, без обов'язкового використання заходів, що впливають на обсяг їх дієздатності (*Salontaji-Drobnjak проти Сербії*).

Серед засобів протидії зловживанню процесуальними правами можна навести такі:

- заходи адміністративної (стаття 185-3 «Прояв неповаги до суду або Конституційного Суду України» КУпАП) та кримінальної (стаття 384 «Введення в оману суду або іншого уповноваженого органу» Кримінального кодексу України) відповідальності;

- повернення або залишення без розгляду заяви. Європейський суд з прав людини відзначив, що відхилення скарг за причиною зловживання правом – це виключна міра (*Miroļubovs and Others проти Латвії*);

- накладення судових штрафів з метою попередження безпідставних позовів, що не суперечить праву доступу до суду (*Tanbay Tuten проти Туреччини*);

- покладення судових витрат на сторону, яка зловживала процесуальними правами незалежно від результатів вирішення спору (стаття 139 Кодексу адміністративного судочинства України, стаття 141 Цивільного процесуального кодексу України, стаття 129 Господарського процесуального кодексу України);

- прийняття судом окремої ухвали за неодноразові та серйозні випадки зловживання процесуальними правами з боку адвокатів та звернення до Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури з питання притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності;

- позбавлення представника права представляти інтереси в суді (наприклад, в ЄСПЛ) [3];

- в деяких країнах передбачається обмеження права особи на звернення до суду (Австралія, Канада, Ірландія, Нова Зеландія, Великобританія і США). Інститут «vexatious litigant», передбачає заборону сутяжникам, осам, які неодноразово зловживали правом на судовий захист, звертатися до суду без попереднього дозволу судді.

Обмеження права на судовий захист є серйозним втручанням в конституційне право особи, для цього у органів влади повинні бути належні повноваження та обґрунтування, і таке обмеження повинно бути здійснено тільки тоді, коли не залишається інших, менш обтяжливих заходів.

Список використаної літератури:

1. Афанасьєва М. В. Зловживання правом у виборчому процесі. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». Т. 10. – Одеса : Юрид. л-ра, 2011. – С. 153–163.

2. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 13 березня 2019 р. у справі № 814/218/14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80481133>
3. Українського адвоката позбавлено можливості представляти інтереси заявників в Європейському суді з прав людини Press Release 433 (2018) 12.12.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [file:///C:/Users/User/Downloads/Decision%20to%20bar%20Ukrainian%20lawyer%20permanently%20from%20representing%20applicants%20before%20ECHR%20\(Ukrainian%20version\)%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/Decision%20to%20bar%20Ukrainian%20lawyer%20permanently%20from%20representing%20applicants%20before%20ECHR%20(Ukrainian%20version)%20(1).pdf)

Ключові слова: зловживання правом, право на судовий захист, сутяжництво.

Ключевые слова: злоупотребление правом, право на судебную защиту, сутяжничество.

Key words: abuse of rights, the right to judicial protection, litigation.

КРУСЯН АНЖЕЛІКА РОМАНІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного
права Київського інституту інтелектуальної власності та права,
доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України*

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО В УКРАЇНІ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ

Сучасність характеризується інтенсивним розвитком інформаційних технологій та формуванням інформаційного суспільства. Важливою подією слід вважати підписання на міжнародному рівні в 2000 р. Окінавської хартії глобального інформаційного суспільства, яка проголошує, що «інформаційно-телекомунікаційні технології (ІТ) є одним із найбільш важливих факторів, які впливають на формування суспільства XXI ст. Їх революційний вплив стосується способу життя людей, їх освіти й роботи, а також взаємодії уряду та громадянського суспільства» [1]. Значною подією як для ООН, так і для всіх країн, зацікавлених у побудові інформаційного суспільства, також стало проведення Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства, в якому Україна брала активну участь. Саміт відбувався в два етапи: в Женеві (10–12 грудня 2003 р.) і в Тунісі (16–18 листопада 2005 р.). В результаті було прийнято: Женевську декларацію принципів інформаційного суспільства; Женевський план дій; Туніське зобов'язання; Туніську програму для інформаційного суспільства, тобто «Україна активно долучилася до глобального процесу формування відкритого для всіх інформаційного суспільства» [2].